

LÁSZAI JÁNOS

Egy, a városkörnyékről elszármazott humanista portréja*

Középkori művelődésünk egyik érdekes alakjáról, Lászlai János erdélyi főesperes-kanonokról a magyar humanizmussal foglalkozó szakemberek szűk körén kívül szinte senki sem tud. Személye számunkra azért fontos, mert Edelény városkörnyékéről származott: ez a tény a helyi kutatás figyelmét sokáig elkerülte. Jelen munkánkban pályafutását, rokonszenves egyéniségét és sokoldalú tevékenységét mutatjuk be vázlatosan. Az írás elkészítése során elsősorban V. Kovács Sándor és Tardy Lajos kitűnő tanulmányaira alapoztunk.

Nevét sokféleképpen említik a korabeli dokumentumok: Johannes de Lazo, Lazó, Lazoyanus, Lazói, Laszói, Laszai stb. Mi a Lászlai névalakot használjuk, mivel a mai nyelvhez ez az ejtés-mód áll a legközelebb.

1448-ban született az egykori Torna megye Lazo nevű falujában. Ez a település ma már nincs meg; emlékét azonban a Lászi-puszta vagy Lászi-tanya földrajzi név őrzi Perkupa és Szőlőszárdó között, azon a területen, amely a történelmi változások következtében a megszűnt Tornából került a mostani Borsod-Abaúj-Zemplén megyéhez. A falut írott forrás 1298-ban említi először Lazow alakban. Eredetileg Borsodban feküdt, de Károly Róbert 1337-ben átcsatolta Tornához. Feltehetően a török időkben néptelenedett el, illetve vált pusztává. Fényes Eleknél a múlt század közepén Lázi-puszta néven szerepel, hat lakossal, majorsággal, malommal. Egy-két évtizeddel ezelőtt még éltek itt néhányan: napjainkban már csak gazdasági épületek találhatóak a hajdani falu helyén.

Családja rokonságban állt a gömöri Sánkfalviakkal, ezek révén pedig a Vités és a Geréb családokkal: az utóbbiak a Hunyadiakkal is kapcsolatban voltak. Ez a kiterjedt és befolyásos rokonság döntő hatással volt Lászlai életpályájának alakulására.

* Az írást Lászlai János születésének 550., halálának 475. évfordulója emlékére közöljük.

Gyermek- és ifjúkoráról nem sokat tudunk. Szüleit, vagy legalábbis az egyiket korán elveszthette, mert Barlabási János gyulafehérvári várnagy nevelt fiaként említi magát végrendeletében. Rokona, Sánkfalvi Antal – Mátyás király egyik legkiválóbb diplomatája, a későbbi nyitrai püspök – 1463-tól folyamatosan gondoskodott a tehetséges fiú iskoláztatásáról. Itáliában végezte egyetemi tanulmányait, ahonnan az 1470-es évek közepén magiszteri fokozattal tért haza. Egyházi pályára lépett, a gyulafehérvári káptalan tagja lett: kanonok, később telegdi főesperes.

1483-ban szentföldi utazáson vett részt Itáliában megismert barátja, Felix Faber (eredeti nevén Schmid) ulmi domonkos meghívására. Útitársaik olasz, német és flamand előkelőségek és kereskedők voltak: így lehet, hogy a zarándoklat mellett a kereskedelmi lehetőségek felmérése is céljaik között szerepelt. Az utazás minden részletét jól ismerjük, mivel a társaság két tagja, Faber és Bernhard von Breydenbach naplót vezetett, melyek később több kiadásban nyomtatásban is megjelentek.

1483 júniusának elején hajóval indultak Velencéből. Ciprus és Rodosz érintésével Jaffában szálltak partra. A szokásos zarándokhelyeken (Jeruzsálem, Bethlehem) kívül jártak a Holt-tenger partján, Hebronban és Gázában, a Sinai-hegy tövében levő templomokban és kolostorokban, majd Kairóba mentek. Itt megtekintették a piramisokat, hajóztak a Níluson, Lásza pedig felfedezte az egyiptomi magyar származású mamelukokat. Alexandriában újból hajóra ültek, és 1484. január 9-én érkeztek vissza Velencébe.

Faber útinaplójának több helyén – egyedül a zarándoklat résztvevői közül – elismeréssel és tisztelettel szól Lásza Jánosról. Dicséri tudását, gyors észjárását, szellemes, barátságos, nyílt egyéniségét. Rövid jellemzést is ad róla: „tösgyökeres magyar ember volt, szót sem értett németül, de jól tudott a magyaron kívül latinul, szlávul és olaszul. Nemes, erényes férfiú volt, kiváló szónok és matematikus”. Lászaival kapcsolatos részei miatt Faber és Breydenbach naplói művelődéstörténetünk fontos dokumentumai.

1489-ben Sánkfalvi Antal érdemei elismeréséül címeres levelet – s vele nemességet – kapott Mátyás királytól. A címer használatának joga a rokonokra, köztük Lásza János „erdélyi főesperes kanonokra, a tudományok mesterére” is kiterjedt. A címer

leírása a következő: álló, kerek talpú tárcsapajzs kék mezejében balról benyúló, könyökben behajlított aranyruhás kar három, egymást keresztező, véres hegyű ezüst nyilvesszőt tart.

1500 tavaszán Lászlai Rómába távozott, azzal a céllal, hogy terveit – kápolna alapításához és újabb keleti utazáshoz – VI. Sándor pápa engedélyét kérje. Ügyei kedvező elbírálást nyertek. Második szentföldi útjára valamikor 1500 és 1508 között kerülhetett sor, mivel ezekben az években nem említik nevét a híradások. Források híján erről az utazásról semmit sem tudunk.

1508-ban újból megszokott környezetében találjuk. Csak ekkor foghatott hozzá élete főművének, a legszebb erdélyi reneszánsz kápolnának egyikének létrehozásához. A gyulafehérvári székesegyház északi mellékhajójához csatlakozó toldaléképületet alakított át kápolnává. Az eredetileg román stílusú helyiség e munkák során későgótikus-korareneszánsz külsőt öltött. A kápolna híven tükrözi alapítójának humanista műveltségét és kifinomult ízlését. A mennyezetre, oszlopfejekre és oldalfalakra azoknak a személyeknek a címerei kerültek, akik pályáján segítettek Lászlait. A belső térben sok szobrot helyeztek el. A falakat saját verseivel díszítette az alapító. Értékes felszerelési tárgyak egészítették ki a berendezést. A kápolna fenntartását építtetője és mások adományokkal biztosították.

1517-ben Lászlai Rómába utazott, ahol a Szent Péter bazilika magyar gyóntatójaként működött egészen haláláig. Nem tudjuk, miért hagyta el Gyulafehérvárt. Az „örök városban” hunyt el 1523. augusztus 17-én, 75 éves korában: pestisjárvány áldozata lett. A Santo Stefano Rotondo templomban helyezték örök nyugalomra. Címerével ékesített sírlapja ma is látható.

Külön kell szólnunk Lászlai költészetéről, melynek a magyar irodalomtörténetírás egészen a legutóbbi időkig nem szentelt figyelmet. Elsőként az 1964-ben megjelent akadémiai irodalomtörténeti kézikönyv I. kötete méltatta röviden jelentőségét. V. Kovács Sándoré az érdem, hogy napjainkra elfoglalhatta az őt megillető helyet reneszánszkori irodalmunk történetében.

Költeményei – számszerint nyolc – három forrásban maradtak ránk:

1. Három rögtönzött epigrammáját lejegyezte Faber 1483-as közel-keleti útinaplójában: társait bámulatba ejtette Lászaí bravúros verselőkésége, gyors alkotói módszere.
2. Már említettük, hogy 1512-ben elkészült gyulafehérvári kápolnájának oldalfalait saját verseivel díszítette. Ezt a négy epigrammát feltehetően 1511-ben írta.
3. Végül ugyancsak maga szerezte a római sírlapján olvasható sírfeliratát, mely így hangzik magyarul:

*Vándor, római kő alatt van itt ő,
Látod, bár született jeges Dunánknál,
Megnyugszok, ha megérted ezt te is majd:
Volt s lesz Róma közös hazánk minékünk.*

(Csonka Ferenc fordítása.)

A költészet tehát végigkísérte Lászaít szinte egész életén. Úgy látszik, hogy csak egy műfajú költő volt: epigrammáin kívül más nem ismerünk tőle. Faber naplójában megörökített gyors alkotómódja is ezt támasztja alá: nem szerette a versekkel való bibelődést, mondanivalóját azonnal végleges formába tudta önteni. Nem valószínű, hogy a fennmaradt nyolc költemény teljes poétai termése lenne: többi műve elkallódhatott az évszázadok folyamán.

V. Kovács Sándor így értékeli Lászaí költészetét:

„...korában a versírói mesterségben való jártasság a műveltség bizonyos szintjén elengedhetetlen volt. Lászaí költői tehetsége nem jelentett feltűnő újdonságot. Hogy mégis számontartjuk humanista költőink között, azzal magyarázható, hogy tehetségesebb volt az átlagnál, alkalmi verseiben több a poézis, mint a mesterség, s ezért helyet kérhet magának – ha mégoly szerényet is – a magyarországi reneszánsz költészet történetében.” Költői munkássága „csak színezi Mohács előtti költészetünkről kialakított korábbi felfogásunkat, jelentősen azonban nem változtat rajta.”

S hogy teljesebb legyen a Lászaírói alkotott kép, még egy érdekességet említünk. Szóltunk már arról, hogy nagybátyja és pártfogója, Sánkfalvi Antal diplomataként is működött, több kényes külügyi feladatot sikeresen oldott meg. A korban szokásos volt, hogy a diplomaták hozzátartozóikat, rokonaikat is bevonták

munkájukba, valóságos „diplomata-családok” alakultak ki. Ennek alapján Tardy Lajos lehetségesnek tartja, hogy Lászlai közel-keleti útjain diplomáciai információkat is szerzett Sánkfalvi megbízásából.

Befejezve Lászlai János életútjának és munkásságának áttekintését, megállapíthatjuk, hogy igazi reneszánsz ember, sokoldalú humanista személyiség volt: pap, utazó, költő, mecénás, építetető és talán diplomata egy személyben. Érdeemes arra, hogy szülőföldje számon tartsa és megőrizze jó emlékezetében.

Felhasznált irodalom

- Die Pilgerfahrt des Bruders Felix Faber ins Heilige Land. Anno MCDLXXXIII. Berlin, é. n. (1964)
- Entz Géza: A gyulafehérvári székesegyház. Bp. 1958.
- Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára III. köt. Pest, 1851. 14. old.
- Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I. Bp. 1963, 1986. 785. old.
- V. Kovács Sándor: A humanista Lászlai János. == Filológiai Köz-
löny. 1971.
- V. Kovács Sándor: Egy epigrammaköltő a Jagelló-korban. (Lászlai János latin versei). == V. K. S.: Eszmetörténet és régi magyar iro-
dalom. Bp. 1978. 396-427. old.
- Nagy Gy.: Lazói János címere. == Turul. 1890. 208-210. old.
- Nyulásziné Straub Éva: Öt évszázad címerei. Bp. 1987. 47., 124. old.
- Tardy Lajos: Régi magyar követjárások keleten. Bp. 1971, 1983. 63-70., 180-184. old.
- Hadobás Sándor: Lászlai (Lazói) János utazásai a Szentföldre. ==
Földrajzi Múzeumi Tanulmányok 10. szám. Magyar Földrajzi Mú-
zeum. Érd. 1991. 19-21. p.